

תשפ"ב
שמיטה בגינות
הקהילתיות

נכתב ע"י

גדי ורשבסקי, ישראל גלון, רותם גולדשמיד

תשפ"א 2021

מצוות השמיטה, כפי שהיא מופיעה בתורה ובספרות חז"ל, היא למעשה רעיון נועז ואף רדיקלי. השמיטה היא מצווה חברתית-סביבתית המזמינה אותנו לעצור לשנה את המרוץ, להיזכר בדברים החשובים לנו באמת. שנה זו יכולה לשמש לנו מקור השראה לצמצום פערים כלכליים וקיטובים חברתיים והתבוננות מחודשת על הסביבה בה אנחנו גרים.

אחת לשבע שנים, שומטים את עבודת הקרקע. כלומר, לא מעבדים את האדמה, לא עוסקים בעבודת האדמה במשך שנה שלמה. לאדמה יש שנה של מנוחה, שנה של תזכורת מה קורה בה בצורה טבעית וללא התערבות אנושית אינטנסיבית. ולכן, יחד עם האדמה המתאוששת והשומרת על פוריותה, גם האדם זוכה לשנת שבתון מעבודת האדמה ומפנה זמן להתחדשות, לתכנון ולמחשבה מחודשת על כל עשייתו החקלאית, הקהילתית והרוחנית.

בחקלאות הישראלית יש חקלאים השומרים את השמיטה כהלכתה. אך עקב קשיי פרנסה ומסחר, ניתן כהוראת שעה ע"י הרבנות הראשית היתר למכירת הקרקע לגוי למשך שנה. דבר המאפשר לחקלאים לבצע חלק מהעבודות החקלאיות גם בשמיטה. בגן הנוי הפרטי והציבורי ואף בגינות הקהילתיות אין סיבה להיתר מכירה שכזה, לכן אנו משתדלים למען הקהילה והסביבה לשמור בגינות את השמיטה.

אנחנו, בגינות הקהילתיות בירושלים, מעודדים לקיים את ערכי השמיטה, ורואים בה הזדמנות להתבוננות מחודשת על הגינות שלנו ועל הקהילות שצומחות בהן. רעיון השמיטה עולה בקנה אחד עם רעיון מעולם הפרמקלצ'ר הדוגל במנוחה לקרקע כחלק ממחזור החיים של הגינה. מתוך ניסיון של שתי השמיטות הקודמות, אנחנו יודעים כי ניתן לשמור שמיטה כהלכתה בגינה הקהילתית והגינה תמשיך לתפקד, תראה טוב ואף תשגשג.

**"...ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה"
(מורה נבוכים חלק ג פרק לט)**

מטרת חוברת זו לפרט ולהסביר על הלכות השמיטה הרלוונטיות לגינות קהילתיות, ולתת כלים פרקטיים לפעילי הגינות הבוחרים לשמור את השמיטה. נעזרנו לשם כך בנסיון שנצבר בשמיטות קודמות תוך התייעצות עם גורמים הלכתיים. אין לראות בחוברת זו פסיקה הלכתית, לשם כך רצוי לפנות לרב.

בואו נדבר על זה

רעיונות כגון: בנייה מעץ ממוחזר, סידור שבילים, בנייה וצביעת שלטים לגינה, בנייה באבן, סידור מערכת ההשקיה של הגינה, אירועים וחגים קהילתיים, מפגשי הרצאה שכונתיים (TED), יצירה מחומרים ממוחזרים וכו'. ניתן לראות בשנה הזו הזדמנות להרים את הראש מעל עבודת הגינה היום יומית ולפנות זמן להתעסק בנושאי קהילה ובנושאים שתמיד רצינו לעסוק בהם ואף פעם לא "הגענו" אליהם.

חשוב לפתוח את נושא השמיטה בפני קהילת הגינה גם אם הקהילה אינה דתית. השמיטה היא רעיון סביבתי ורוחני ולא רק דתי הלכתי. וככה שווה לדון בו ולהחליט יחד בצורה דמוקרטית על מספר נושאים. לדוגמא, אילו דברים קהילת הגינה רוצה לאמץ לשנה הזו, מה ניתן להפיק ממנה, ואיך אפשר לנצל בצורה מיטבית. רצוי לבנות תוכנית עבודה שנתית לגינה ולהציע רעיונות שניתן לבצע לאורך השנה.

יסודות השמיטה

"שש שנים תזרע שדה, ושש שנים תזמר כרמך; ואספת את-תבואתה. ובשנה השביעת, שבת שבתון יהיה לארץ" (ספר ויקרא, כ"ה).

המלאכות האסורות מהתורה לביצוע בשביעית הן: חרישה, זריעה, זמירה, קצירה ובצירה. גם שתילה, נטיעה והשקית הנבטה כלולות לרוב הדעות באיסור זריעה.

מאחר ומצוות השמיטה בימינו אינה מהתורה אלא מדברי חכמים, קובעת ההלכה כללים לטיפול בצומח ובגן בכדי לשמור על הצמחיה שלא תפגע וכן לשמור על מראה נאה של הגן. הגישה המנחה בשנה זו היא להמשיך לבצע עבודות בגינה בכדי לקיים ולשמר אותה - "אוקמי", ולא נבצע עבודות שייעודן יצירת משהו חדש או שיפור דבר קיים - "אברויי" לאורך כל שנת השמיטה.

"ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל
חית השדה..." (שמות כג יא)

יסודות השמיטה

קדושת שביעית- בשביעית (שנת שמיטה) יש לפירות הגן קדושה, יבולי פירות הגן הם הפקר ומותרים לכלל הציבור. בגלל קדושת שביעית "בעל העץ" צריך להפקירו וליידע את הציבור שהוא רשאי לקטוף מהעץ לצורכו האישי.

אז מה עושים? שמים שלט בכניסה לגינה או בקרבת העצים - פירות הגן הפקר. מותר לכל מבקר לקטוף פירות לאכילה אך גם לשמור על העץ ולא לפגוע בו תוך כדי הקטיפה. זו מצווה סוציאלית ומתאימה מאוד לאופי הקהילתי שלנו. כל גינה תיישם זאת באופן המתאים לה.

גם בעניין זבל אורגני הנוצר מפירות שביעית ההלכה עוסקת (ראו עמוד 12).

איסור ספיחין- הספיחין הם גידולים שצמחו מעצמם בגינה. זאת, בשל זרעים הנופלים בשעת הקצירה, ונזרעים בקרקע מעצמם ללא כוונת מכוון. בשנה שאחרי כן, הם עולים מאליהם, ומסתפחים לתבואת השנה החדשה. איסור ספיחין הוטל כדי למנוע מן החקלאים לזרוע בסתר ולומר שהפירות הם ספיחי השנה שעברה. איסור זה חל על תבואה, ירקות או פרחים המיועדים לריח, אך לא על צמחי נוי.

על מנת שהגינות הקהילתיות יוכלו לשגשג גם בשנה הבאה (שנת השמיטה) ישנן פעולות רבות שאנו יכולים לבצע כבר עכשיו לפני תחילת שנת השמיטה.

מועדי שתילות בשנה השישית (תשפ"א)

הכלל המנחה בפרק זה הוא לשתול את הצמחים מספיק זמן לפני שנת השמיטה בכדי שכשתחל השנה הם כבר יהיו מושרשים בקרקע, יקלטו ויחשבו כחלק מהגינה.

עצים

עצי פרי חשופי שורש (המגיעים ללא אדמה) מותר לנטוע עד ט"ז באב תשפ"א לפני השקיעה, כדי שיהיו שבועיים לקליטה ואחריהם חודש קיום, שיאפשר למנות ולחשב שנת עורלה שלמה עד ראש השנה. פעולה זו אינה נפוצה, בד"כ עצים חשופי שורש אלו עצי פרי נשירים אותם אנו שותלים בחורף.

עצי פרי הגדלים בתוך גוש הנמצא בעציץ נקוב (קוטר הנקב בתחתית יותר מ 2- ס"מ) ושגדלו על משטחים מנותקים מהקרקע ו/או יריעות פוליאתילן יש לשתול קודם ט"ו באב. כדי ששנה זו תחשב כשנת נטיעה ראשונה לגבי שנות עורלה.

עצי פרי שעמדו על הקרקע מלפני ראש חודש אלול, נחשבים כמחוברים לקרקע - אפשר לנטעם עד ערב ראש השנה, בתנאי שבשעת השתילה גוש השורשים לא התפורר. (באופן מעשי מומלץ שלא להשקות את הגוש יומיים-שלושה לפני השתילה, כך יגדל הסיכוי שהגוש יישאר בשלמותו).

עצי סרק וצמחי נוי הגדלים בגוש בתוך מיכל כנ"ל ואין חשש להתפוררות הגוש בשעת השתילה, אפשר לשתול שבוע לפני ערב ראש השנה, כדי שיספיקו להשריש לתוך האדמה על ראש השנה.

הנחיות מעשיות
לביצוע לפני שנת
השמיטה

מועדי שתילות בשנה השישית

שיחים וצמחים רב שנתיים

במידה והם נשתלים יחד עם גוש שורשים שאינו מתפורר ניתן לשתול עד שבוע לפני ראש השנה. בבחירת הצמחים נסו לחשוב על מועד ומשך הפריחה של כל צמח וצמח בכדי ליצור רצף פריחות בגינה לאורך כל השנה. תמיד כדאי גם לקחת בחשבון את הדבורים והפרפרים שישמחו להנות מפרחים צופניים.

צמחי מאכל וריח עשבוניים

תיתכן בהם קדושת שביעית, אם השתרשו בשביעית יש בהם איסור ספיחין וצריך לעוקרם. רצוי לשתול אותם לפחות שלושה ימים לפני ראש השנה, אך בצמחים איטיי השתרשות, דרוש יותר זמן לכך, ולכן מומלץ לשתלם שבועיים לפני ראש השנה.

שתילת פרחי בר

ניתן ואף רצוי לזרוע פרחי בר בחלקה לא מושקת בגינה. מה עושים? מנקשים את הערוגה מעשבים, מקלטרים את הקרקע לעומק של כ-5 ס"מ וזורעים את הזרעים. לאחר הזריעה כדאי לעבור על השטח בעדינות עם מגרפה (אפשר עם הצד האחורי של ראש המגרפה). המגרפה תחדיר את הזרעים מעט בתוך הקרקע בכדי שלא יהפכו מעדן לציפורים. מותר לזרוע עד ערב ראש השנה ואת שאר העבודה יעשה הגשם בהמשך השנה.

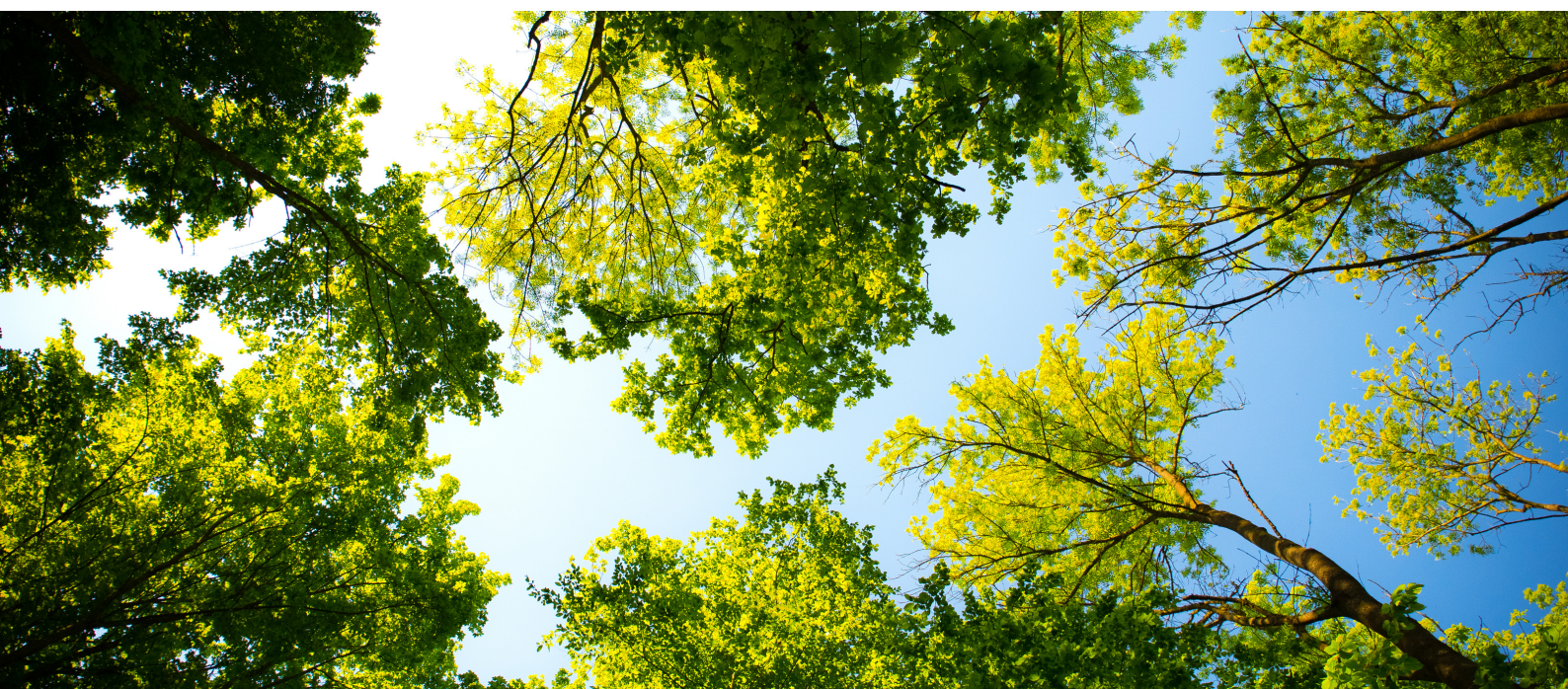

גיזום עצים צעירים – יש להקפיד במיוחד על עיצוב העצים הצעירים לפני השמיטה על מנת להקטין את הצורך בגיזום בשביעית. ככל שהעץ יהיה בוגר יותר ומעוצב באופן מקצועי, הטיפול בו בשביעית (ובכלל) יהיה פשוט יותר.

גיזום שיחים – מבחינה מקצועית לא ייגרם נזק לרוב השיחים אם אינם נגזמים במשך שנה אחת. לפיכך אין לגזום את רוב השיחים בשביעית כלל. יש להקפיד גם במקרה זה על גיזום מקצועי לפני השמיטה. גיזום שאינו מקצועי עלול לגרום נזק רב לשיחים ולעצים. **גיזום גדר חיה פורמלית** – שיחים המעוצבים כגדר חיה ונגזמים באופן קבוע בגן מותר להמשיך ולגזום בשמיטה ולכן אין צורך בטיפול מיוחד לפני השמיטה. **במהלך השמיטה** – מותר לגזום ענפים חולים ויבשים, ענפים המפריעים בשביל, וענפים המהווים סכנה בעצים בוגרים.

מאחר ואנו נמנעים מגיזום עיצוב מקצועי של עצים בוגרים ושיחים בשביעית, מומלץ לגזום בשנה השישית (תשפ"א) באופן מלא את כל הצמחים הזקוקים לגיזום. גיזום העצים יתבצע על פי העונות המתאימות לכל עץ כמפורט להלן: **עצים נשירים אמיתיים** – המשירים את עליהם בתחילת החורף (כגון: תות, תאנה, שקד מצוי, עצי פרי ממשפחת הוורדניים וכו'), יגזמו בסוף החורף תשפ"א. תיקון הגיזומים וגיזומים משלימים יתבצע בהם בסוף הקיץ והסתיו לפני ראש השנה.

עצים נשירים "מותנים" (כגון: מכנף נאה, סיגלון עלי מימוזה, אלביציה צהובה וכו') **ועצים ירוקים עד** - (כגון: חרוב מצוי, זית אירופי, משפחת ההדרים וכו') יגזמו באמצע האביב, כשטמפ' הלילה תעלה מעל 15 מעלות. אם לא הספקתם לגזום אפשר גם בסוף הקיץ בשוך החום. גיזומי קיטום ודילול לתיקון פריצות ענפים ותיקוני עיצוב ייעשו במשך כל הקיץ והסתיו.

דישון

דישון הינה לכל הדעות פעולה חקלאית שנועדה לשפר את גידול הצמחים ויבולם. ולכן פעולה זו אסורה בשנת השמיטה. כדי להימנע מדישון בשביעית יש לדשן בשנה השישית את כל הגינה. הדישון ערב השמיטה יכול להיעשות כדשן "ראש". מה עושים?

- גורפים הצידה את חיפוי הקרקע.
 - מרימים/מזיזים הצידה את צינורות ההשקיה.
 - מפזרים קומפוסט בשל בכמויות של כ- 5-10 ליטר למ"ר בדגש על הקרקע מתחת לצינורות ההשקיה.
 - מצניעים קלות (עומק של כ-5 ס"מ) בתוך הקרקע.
 - בסוף מחזירים את הצנרת ההשקיה ואת חיפוי הקרקע.
- זיבול עצים** - מסביב לעצי הפרי ניתן לעשות בורות קטנים מתחת לצמרת העץ בזהירות בלי לפגוע במערכת ההשקיה והשורשים ולהצניע בתוכם קומפוסט. מומלץ לעשות זאת לקראת סוף החורף לפני תום עונת הגשמים. ולהשלים את הפעולה כשבועיים לפני השמיטה. החומר האורגני ויסודות ההזנה יחלחלו לקרקע ולבית השורשי הצמחים ע"י הגשמים.

חיפוי קרקע

מותר לחפות את הקרקע בשנת שמיטה רק אם זה למטרת נוי/אסטטיקה, מניעת בוץ בשבילים או מניעת עשבייה. אם החיפוי הוא למטרת שיפור הקרקע - אסור. לכן כדאי עוד בשנה השישית לחפות את כלל הערגות הרב שנתיות בגינה בשכבה יפה בעובי של כ-10 ס"מ. בערוגות בהם יש גאופיטים (פקעות), רצוי לחפות בשכבה דקה יותר.

נוסחה לחישוב נפח (בקוב) רסק עץ שצריך לגינה:
כמות הנדרשת (קוב) = 0.1 X גודל השטח הרצוי (מ"ר)
חיפוי בחומר שאינו אורגני כמו שברי רעפים, קרטון, וכדומה מותר בשנת שמיטה.

גידול ירקות בשמיטה

לחובבי גידול הירקות, ישנן מספר טכניקות אותן ניתן ליישם גם במהלך שנת השמיטה ומבוססות על מצעים מנותקים בתוך בתי גידול. בעמידה בכללים המפורטים כאן, ניתן לגדל ירקות גם בשנת השמיטה. כמובן שמערכות הידרו/אירו/אקוופוניות מותרות כל עוד הן עומדות תחת אותם כללים.

בתי הגידול: כרעיון על בית הגידול להיות מבנה בו מגדלים את הירקות. המבנה צריך להכיל גג, קירות וריצפה.

גג: צריך להיות מנותק מהשמים ביותר מ-50% חומר. ניתן להשתמש בניילון שקוף (פוליאטילן), P.V.C, אלמנט קשיח או ברשת צל ב- 60% כיסוי לפחות.

קירות: בגובה מטר לפחות שיהוו חלק מהמבנה. הקירות יכולים להיות עשויים ממגוון חומרים קלים וחדירים לקרינת שמש, כגון: רשת לולים, ניילון, רשת צל וכו'.

רצפה: צריכה להיות מנותקת מהקרקע ע"י חומר שיחזיק מעמד שנה שלמה ולא יקרע ע"י שורשי הצמחים. הרצפה לא תאפשר חלחול של מים לקרקע שמתחת למבנה, ולכן על הניקוז שלה להיות צידי. ניתן להשתמש ביריעות ניילון עבה או P.V.C.

נפח שתילה: לא יעלה על 330 ליטר. כמובן שניתן לגדל מספר מיכלים בנפח המתאים בתוך אותו מבנה.

טיפים:

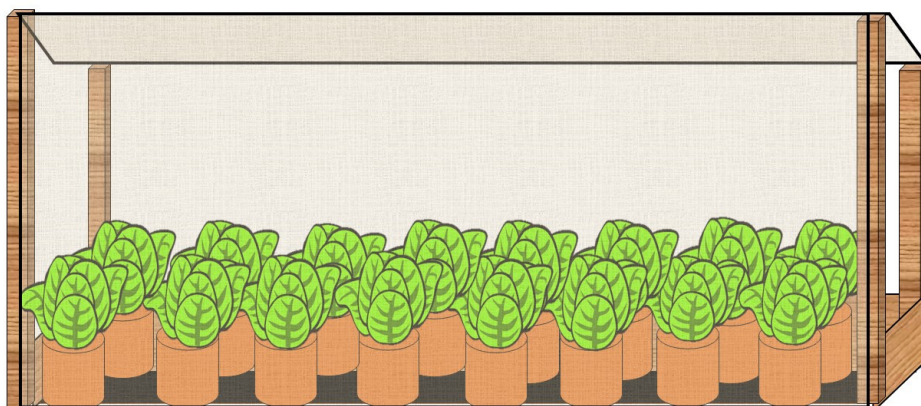
- המבנה יכול לשנות את אופיו בין הקיץ לחורף. בקיץ לשמש כבית רשת - כאשר הגג עשוי מרשת מש 50 כפולה והקירות ברשת לולים, ובחורף לשמש כחממה - כאשר הגג והקירות מחופים בפוליאטילן שקוף.
- כמצע גידול רצוי להשתמש בתערובת שתילה "קלה" ומנוקזת מטבעה ולא באדמה מקומית.
- בתחתית מיכל השתילה רצוי לשים שכבה של 5-7 ס"מ טוף שתאפשר ניקוז טוב ותמנע רקבונות.
- כדאי לחשוב על המבנה כאובייקט שישמש את הגינה גם בשנים הבאות שאינן שנת שמיטה.

צמחי בית הגדלים במבנה עם רצפה המנותקת מהקרקע, קירות ותקרה. וכן צמחים הגדלים במרפסת שעונה להגדרת מבנה. ניתן לטפל בהם כרגיל בשנת השמיטה - לגזום, לדשן ואף להחליף צמחים ולשתול.

רעיונות לביצוע

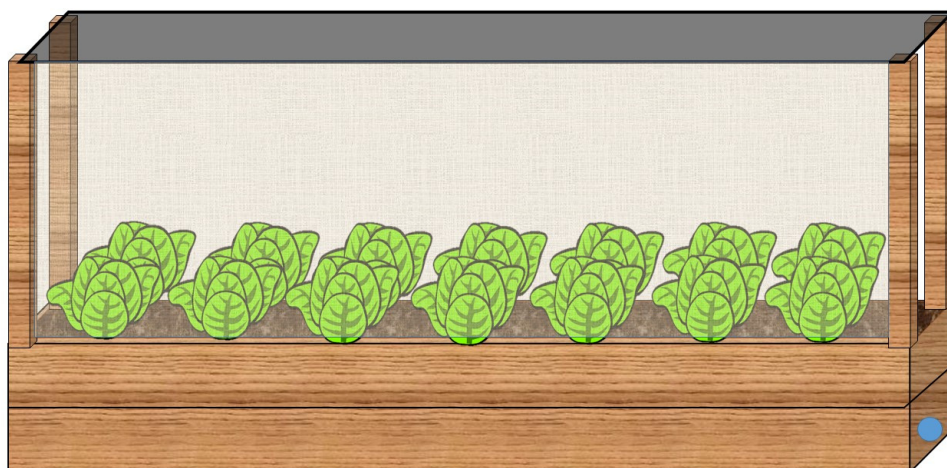
חממה

מבנה דמוי חממה קטנה אשר בתוכו מגדלים צמחים במיכלים. את המבנה אפשר לחפות בפוליאתילן שקוף (ניילון חממות) בעונת החורף, ובקיץ אפשר להחליף את החיפוי לרשת מש 50, כאשר על הגג צריך לשים רשת כפולה. מבנה זה יכול לשמש את הגינה גם בשנים הבאות בתור חממה/מנבטה.

ערוגה

ערוגה מוגבהת שמשמשת בסיס למבנה דמוי חממה. את המבנה אפשר לחפות בפוליאתילן שקוף (ניילון חממות) בעונת החורף, ובקיץ אפשר להחליף את החיפוי לרשת מש 50, כאשר על הגג צריך לשים רשת מש כפולה.

קומפוסט בשנת שמיטה

גם על שאריות הירקות והפירות שגדלו בארץ בשנת שמיטה חלה קדושת שביעית. לא זורקים אותם לקומפוסטר לפני שהם מפסיקים להיות ראויים לאכילה ע"י אדם ובהמה.

מה עושים?

ניתן לשים ליד הקומפוסטר שני דליים, אשר בתוכם יאספו שאריות המזון שחלה בהם קדושת שביעית. כאשר אלה יתחילו להירקב ויהיו בלתי ראויים לאכילה, ניתן להוסיפם לקומפוסטר. הדלי הראשון ישמש לזבל האורגני שיאסף בימים א-ג וירוקן לקומפוסטר ביום א שלאחר מכן.

הדלי השני ישמש לזבל האורגני שיאסף בימים ד-ש וירוקן לקומפוסטר ביום ד שלאחר מכן.

רצוי שבתוך הדליים הזבל האורגני יאסף בשקיות (עדיף מנייר). רק במעבר של החומר לקומפוסטר יש להוציא אותו מהשקיות. במקרה של שקיות נייר, ניתן להכניסן ישר לקומפוסטר.

טבלת סיכום מותר ואסור בשמיטה

מותר – "אוקמי"	אסור – "אברויי"	סוג העבודה
מותר בכמות הנדרשת	אסור בעודף	השקיה
רק למניעת תמותה ונזק	אסור	דישון / זיבול
	אסור	גיזום להארכת פריחות
מותר בלי להתכוון		קיטום להורדת פרח
	אסור	גיזום עץ צעיר
מותר בשינוי		גיזום למניעת שבר
מותר בלי לעבד		ניכוש עשבים
מותר אם נזק משמעותי		הדברת פגעים
מותר		טיפול בדומם
מותר		טיפול במתקנים
	אסור	החלפת צמחים
מותר		טיפול במערכת השקיה
מותר גדר בוגרת		גיזום גדר חיה
	אסור	עיבוד קרקע

ginot.k.jlm@gmail.com

kehilat.ginot.jlm

www.jerusalem.muni.il

